

ГЕОГРАФІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-1-113-6>

УДК 338.48:(6)

Джинджоян В.В., Дубова А.С.
Дніпровський гуманітарний університет

ВІЙСЬКОВИЙ ТУРИЗМ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ НА АФРИКАНСЬКОМУ КОНТИНЕНТІ

Анотація. Військовий туризм – достатньо новий напрямок в туристичній сфері, який вже має багато шанувальників по всьому світу та є дуже актуальним на сьогодні. Предметом цього дослідження є проблеми та перспективи розвитку військового туризму на Африканському континенті. Мета статті – проаналізувати перспективи військового туризму на Африканському континенті, визначити основні проблеми, що перешкоджають розвитку, та фактори, що впливають на популяризацію цього напрямку. Для досягнення мети вирішувались наступні завдання: дослідити військовий туризм як загальне явище, проаналізувати минулі та теперішні військові конфлікти у Африці, виявити перспективи та проблеми розвитку військового туризму у африканських країнах. Використовувались наступні методи: порівняльний, історичний, статистичний. Отримані результати: виявлені найбільш перспективні для військового туризму країни Африки, визначені основні проблеми розвитку цього напрямку, охарактеризовані підвиди військового туризму. Висновки: Враховуючи своє минуле, Африка має всі шанси стати перспективним напрямком військового туризму. Однак рівень розвитку цієї галузі залежить від ряду чинників, які гальмують популяризацію цього напрямку на Африканському континенті.

Ключові слова: туризм, військовий туризм, Африка, військово-історичний туризм, зброярський туризм, мілітарі-туризм, воєнний туризм.

Dzhyndzhoian Volodymyr, Dubova Anastasiia
Dnipro Humanitarian University

MILITARY TOURISM: PROBLEMS AND PROSPECTS OF ITS DEVELOPMENT ON THE AFRICAN CONTINENT

Summary. Military tourism is a fairly new direction in the tourism industry, which already has many fans around the world and is very relevant today. Landmarks in Europe attract many visitors, while in Africa this direction is still not developed, although it has all the prerequisites for it. The subject of this study is the problems and prospects of the development of military tourism on the African continent. The purpose of the article is to analyze the prospects of military tourism on the African continent, to identify the main problems hindering development and factors affecting the popularization of this direction. To achieve the goal, the following tasks were solved: to investigate military tourism as a general phenomenon, to analyze past and present military conflicts in Africa, to identify the most and least promising countries for the development of military tourism, to reveal the main problems that hinder the development of this tourist direction in African countries. During the writing of the article, the following methods were used: historical – to study the course of armed conflicts on the African continent, statistical – to determine the current state of African military conflicts, comparative – to identify the most suitable African countries for the development of military tourism, analysis – to reveal promising subspecies of military tourism in African countries. The results obtained: the impact of armed conflicts on the tourism industry of the African continent was determined, the most promising countries for military tourism in Africa were identified, the main problems hindering the development of this direction were identified, the subtypes of military tourism were characterized and the most promising among them for development in Africa were determined. Conclusions: Given its historical past and present, Africa has every chance to become a promising destination for military tourism. However, the level of development of this industry depends on a number of factors that inhibit the popularization of this direction on the African continent. With the government's interest in promoting its country at the international level and developing an effective tourism policy, African countries will become a step higher in the introduction and development of military tourism.

Keywords: tourism, military tourism, Africa, military-historical tourism, armory tourism.

Постановка проблеми. На ринку міжнародних туристичних послуг окремі африканські держави посіли чільні місця і пропонують високоякісний туристичний продукт. Дестинації інших країн або знаходяться у тіні таких туристичних «гігантів» як Єгипет, ПАР, Марокко, Кенія та Танзанія, або потерпають від воєнних дій. Останнє може сприяти появі такого виду як військовий туризм, який за останні роки став досить популярним та наразі є дуже актуальним. Нажаль, проблеми розви-

тку цього напрямку у Африці такі ж великі, як і перспективи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що за останні роки військовий туризм привернув до своїх лав багато охочих отримати екстремальні відчуття або просто відвідати місця історичних битв та згадати полеглих, в Африці він не має такої популярності як в Європі. Питання загального військового туризму у своїх працях розглядали О. Любіцева [1], Р. Шаправський, М. Кляп та Ф. Шандор [2], А. Мельник [3],

Жан-Ів Бурс'є [4], Бертрам Гордон [5]. Військовий туризм на африканському континенті майже не розглядався. Його вивченню, насамперед у Південній Африці, приділили увагу Девальд Вентер [6], Ебен Прус та Йохан Хатгінг [7].

Мета статті. Головною метою цієї статті є проаналізувати перспективи військового туризму на африканському континенті, визначити основні проблеми, що перешкоджають розвитку, та фактори, що впливають на популяризацію цього напрямку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Військовий туризм вважається досить новим напрямком в індустрії туризму, тому його поняття недостатньо досліджене. Метою військового туризму є відвідування місцевості, пов'язаної з військовими та воєнними діями [3].

Як пишуть у своєму посібнику Кляп М.П. та Шандор Ф.Ф.: «Військовий туризм – це туризм на місцях боїв і історичних битв для всіх зацікавлених, а також для ветеранів і родичів загиблих воїнів, відвідання існуючих та історичних військових об'єктів і полігонів, бойових морських кораблів, підводних човнів, катання на військовій техніці, стрільба зі зброї на полігонах і в тирах, участь у військових навчаннях та маневрах, перебування на полігонах як глядачів – мілітарітур, до таких також можна віднести і тури на відвідання воєнних концтаборів та в'язниць».

Хоча військовий туризм як туристичний напрямок виник відносно нещодавно, його зародження розпочалося ще декілька сотень років тому. Першими військовими туристами вважаються військові художники та військові кореспонденти, такі як Віллем ван де Вельде. У 1653 році Ван де Вельде вирушив у море на маленькому човні, щоб спостерігати за морською битвою між голландцями та англійцями, зробивши на місці багато замальовок [8].

Томас Кук, винахідник організованого туризму і засновник першого в історії туристичного агентства «Thomas Cook Group», почав пропагувати тури на поля битв Другої англо-бурської війни ще до закінчення конфлікту. Багато інших туристичних агентств рекламували легкодоступні та мальовничі поля битв Тугела та Ледісміт [9].

Згідно посібнику «Сучасні різновиди туризму» військовий туризм можна поділити на 4 підвиди:

- 1) військово-історичний (відвідування історичних місць і музеїв);
- 2) зброярський (стрільба з різних видів зброї, пейнтбол, відвідання магазинів зброї та ножів);
- 3) мілітарі-туризм (життя в армійських умовах і участь у програмах військової підготовки, скаутинг, відвідання різних об'єктів і полігонів, катання на військовій техніці, польоти на військових літаках і гвинтокрилах);
- 4) воєнний (відвідування «гарячих» точок планети та місць бойових дій).

Африка має змогу стати на сходинку вище у розвитку воєнного та військово-історичного туризму. У таблиці 1, складеній за допомогою інтерактивної карти та бази даних про поточні конфлікти, можна побачити, що наразі напружена політична ситуація присутня у 25 країнах та частково визнаній республіці САДР (Західна Сахара).

Головним пунктом, що впливає на розвиток туризму, зокрема військового, є безпека подорожуючих. П'ятьма найнебезпечнішими африканськими

державами є Сомалі, Лівія, ЦАР, Судан та Південний Судан, які лише своїми назвами відлякують туристів. Проте якщо з роками ситуація у цих країнах покращиться, вони безперечно будуть лідерами на континентальному рівні. Та наразі, відвідування цих країн, може погано закінчитися для відважних туристів, оскільки навіть в більш-менш «спокійніших» країнах траплялись випадки з викраденням та загибеллю іноземних туристів, як, наприклад, це сталося у Малі в 2015 році, коли бойовики-ісламісти взяли до заручників відвідувачів готелю Radisson Blu [12].

Наступними проблемами є хвороби та бідність, котрі без зволікання прямують за війнами. Так, як зазначає BBC.com у своєму дописі від 19 грудня 2022 року, окрім традиційних африканських захворювань, в таборі для переселенців у ДР Конго вибухнула епідемія холери, що може розгорнутися на весь район Ківу [13]. Безробіття та бідність, спричинені війнами, мають палицю з двома кінцями: з однієї сторони вони спонукають жебракувати або грабувати інших, в тому числі туристів, з іншої – безробітні можуть внести свою частку у розвиток військового туризму, почавши працювати у музеях та меморіалах або проводячи оглядові екскурсії на відкритій місцевості.

Першими претендентами, де може розвиватися воєнний та військово-історичний туризм, є Ангола, Мозамбік та Руанда.

В ході громадянської війни в Анголі було зруйновано багато міст, одним з яких є Уамбо. Місто постійно зазнавало артилерійського обстрілу, що спричинило сильніших руйнувань. Там досі продовжуються відновлювальні роботи, де-не-де можна побачити зруйновані снарядами будівлі [14].

З кінця березня до початку квітня 2021 року у Мозамбіку відбувся бій за місто Пальму у провінції Кабу-Делгаду. За 5 днів ісламісти вбили десятки цивільних та зруйнували більшу частину міста, а 35000 мешканців були вимушені евакуюватися [15]. Через тривалі стрільби та пожежі, станом на серпень 2021 року в місті залишилось близько 100 цивільних [16].

Руанда буде цікава прихильникам військово-історичного туризму. Після жахливих подій геноциду тутсі у Руанді було створено 250 меморіалів пам'яті геноциду. З них 6 мають статус національних: Меморіальний центр у Мурамбі, Меморіальний центр жертв геноциду у Бісесеро, Меморіальний центр жертв геноциду у Нтараме, Меморіал геноциду у Кігалі, Меморіал геноциду у Нямата та Меморіал у Ньярубуге [17]. Меморіали знаходяться у приміщеннях, де свій спокій знайшли десятки тисяч тутсі, що тікали від геноциду. Наразі там проводяться екскурсії, на яких можна ознайомитися з історією Руанди, оцінити наслідки геноциду та вшанувати пам'ять вбитих.

Висновки. За останні роки військовий туризм став особливо актуальним. Він вже має багато відомих локацій у Європі, проте ще досі не розвинений у країнах Африки, хоча має основу для його розвитку. Десятиліттями сонячний континент страждав від війн, що спричиняли епідемії хвороб, бідність, багато зруйнованих міст та безліч загиблих і переміщених людей. З військово-історичною метою можна приїхати у Анголу, Мозамбік або Руанду, аби побачити на місцях боїв, побачити понівечені будинки та від-

Сучасний стан військових конфліктів у Африці

Країни	Конфлікт	Кількість загиблих	
		Всього	2022 р.
Сомалі Кенія	Сомалійська громадянська війна (1991)	513000 – 1000000	7038
Ефіопія Еритрея	Ефіопський громадянський конфлікт (2018): – Афарсько-сомалійські зіткнення; – Оромський конфлікт – Повстання OLA	395000 – 800000	6641 – 105900
Судан Південний Судан	Суданські кочові конфлікти (2008): – Етнічне насильство в Південному Судані	387000 – 400000+	1900
	– Війна в Дарфурі (2003)	302000+	1327
	– Суданський конфлікт у Південному Кордофані та Блакитному Нілі (2011)	7500	500+
Нігерія Камерун Нігер Чад	Повстання Боко Харам (2009): – Релігійне насильство в Нігерії	368000	6800
	– Нігерійський бандитський конфлікт (2011)	14000+	1900
	– Громадянська війна в Камеруні (2017)	6000	992
	– Конфлікт у дельті Нігеру (2003): – Конфлікт Бакасі – Конфлікт у дельті Нігеру 2016 року – Повстання на південному сході Нігерії	2500	90+
	– Повстання в Північному Чаді (2016)	644	100+
	Алжир Буркіна-Фасо Кот-д'Івуар Лівія Малі Нігер Туніс Чад	Ісламське повстання в Магрибі (2002): – Повстання в Сахелі; – Повстання джихадистів у Нігері – Повстання джихадистів у Буркіна-Фасо; – Повстання Ісламської держави в Тунісі.	35000+
	– Громадянська війна в Лівії (2011)	30000 – 43000	171
	– Малійська війна (2012): – Внутрішня війна в Азаваді.	19000+	4793
Ангола	Конфлікт у Кабінді (1975)	30000	101
ДР Конго Руанда Бурунді	Конфлікт Ківу (2004): – Наступ M23 (2022)	25000+	2438
	– Катангське повстання (1963)	3400+	4
ЦАР ДР Конго	Громадянська війна в Центральноафриканській республіці (2012)	14000+	829
	Повстання Божої армії опору (1987)	100000	1
Західна Сахара Марокко	Конфлікт у Західній Сахарі (1973)	14000 – 21000+	55
Мозамбік Танзанія	Ісламістський заколот у Мозамбіку (2017)	6000+	946
Єгипет	Повстання в Єгипті (2013)	5800	15
Сенегал	Конфлікт у Казамансі (1982)	5000+	21

Джерело: розроблено автором за даними [10; 11]

відати музеї пам'яті загиблих у війнах. Однак ці країни знаходяться у тіні більш небезпечних для туристів держав, таких як Сомалі, Лівія, ЦАР, Судан та Південний Судан. При покращенні або стабілізації ситуації ці країни мають шанси стати континентальними лідерами.

Слід пам'ятати, що війна – це страшне лихо, в умовах якого, на жаль, живе частина країн не

тільки Африки, а й світу. Відвідування місць історичних бойових дій та оглядини їх наслідків повинні показати людям реалії війн, розповісти як через чийсь ідеї та прагнення страждає населення, довести, що людським жертвам немає жодних виправдань, та як важливо робити все задля закінчення поточних конфліктів та зберігати мир там, де люди не знають страждань, спричинених війною.

Список літератури:

1. Любіцева О.О., Бабарицька В.К. Туризмознавство: вступ до фаху. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008.
2. Кляп М.П., Шандор Ф.Ф. Сучасні різновиди туризму. Київ : Знання, 2011.
3. Мельник А. Нестандартні види туризму. Особливості функціонування військового туризму. *Краєзнавство, географія, туризм*. 2012. № 16. С. 3–5.
4. Jean-Yves Boursier. La guerre mise au musée et le tourisme de mémoire. URL: <https://books.openedition.org/editions-cnrs/21126>

5. Bertram Gordon, *War Tourism, Second World War France From Defeat and Occupation to the Creation of Heritage*, Cornell University Press, Ithaca and London, 2018.
6. Dewald Venter. Examining military heritage tourism as a niche tourism market in the South African context. URL: https://www.researchgate.net/publication/313780120_Examining_military_heritage_tourism_as_a_niche_tourism_market_in_the_South_African_context
7. Eben Proos, Johan Hattingh. *Dark Tourism: South African War*. URL: <https://www.elgaronline.com/display/book/9781800377486/b-9781800377486.dark.tourism.south.xml>
8. Butler, Richard, and Wantanee Suntikul, eds. *Tourism and war*. Routledge, 2013.
9. Lloyd, David W. *Battlefield Tourism*. Oxford: Berg, 1998. ISBN 978-1-85973-179-6
10. CrisisWatch. URL: <https://www.crisisgroup.org/crisiswatch>
11. ACLED. URL: <https://acleddata.com/dashboard/#/dashboard>
12. BBC.com. URL: <https://www.bbc.com/news/world-africa-34879955>
13. «Choléra en RD Congo: l'épidémie sévit dans les camps des déplacés». URL: <https://www.bbc.com/afrique/region-64011552>
14. Nascimento, Osvaldo. «Guerra dos 55 dias no Huambo» foi há 26 anos. Portal de Angola. 6 de março de 2019. URL: <https://www.portaldeangola.com/2019/03/06/guerra-dos-55-dias-no-huambo-foi-ha-26-anos/>
15. «Dozens of 'defenceless' civilians killed in Mozambique attack», *Al Jazeera* (28 March 2021). URL: <https://www.aljazeera.com/news/2021/3/28/dozens-of-defenceless-civilians-killed-mozambique-attack>
16. Haley Willis, Christiaan Triebert, Stella Cooper, Danielle Miller, Aaron Byrd, Christina Goldbaum. «Militants Attacked a Key Town in Mozambique. Where Was the Government?». *New York Times*. Retrieved 27 May 2021. URL: <https://www.cabologado.com/reports/cabo-ligado-weekly-2-8-august-2021>
17. «Sites mémoriaux du génocide: Nyamata, Murambi, Bisesero et Gisozi». URL: <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/5753/>

References:

1. Liubitseva O.O., Babarytska V.K. (2008) *Turyzmoznavstvo: vstup do fakhu* [Tourism: an introduction to the profession]. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichniy tsentr "Kyivskiy universytet".
2. Kliap M.P., Shandor F.F. (2011) *Suchasni riznovydy turyzmu* [Modern types of tourism]. Kyiv: Znannia.
3. Melnyk A. (2012) *Nestandardni vydy turyzmu. Osoblyvosti funktsionuvannia viiskovoho turyzmu* [Non-standard types of tourism. Features of the operation of military tourism]. *Kraieznavstvo, heohrafiya, turyzm*, vol. 16, pp. 3–5.
4. Jean-Yves Boursier. *La guerre mise au musée et le tourisme de mémoire*. Available at: <https://books.openedition.org/editionsenrs/21126>
5. Bertram Gordon (2018) *War Tourism, Second World War France From Defeat and Occupation to the Creation of Heritage*, Cornell University Press, Ithaca and London.
6. Dewald Venter. Examining military heritage tourism as a niche tourism market in the South African context. Available at: https://www.researchgate.net/publication/313780120_Examining_military_heritage_tourism_as_a_niche_tourism_market_in_the_South_African_context
7. Eben Proos, Johan Hattingh. *Dark Tourism: South African War*. Available at: <https://www.elgaronline.com/display/book/9781800377486/b-9781800377486.dark.tourism.south.xml>
8. Butler, Richard, and Wantanee Suntikul, eds. (2013) *Tourism and war*. Routledge.
9. Lloyd, David W. (1998) *Battlefield Tourism*. Oxford: Berg. ISBN 978-1-85973-179-6
10. CrisisWatch. Available at: <https://www.crisisgroup.org/crisiswatch>
11. ACLED. Available at: <https://acleddata.com/dashboard/#/dashboard>
12. BBC.com. Available at: <https://www.bbc.com/news/world-africa-34879955>
13. «Choléra en RD Congo: l'épidémie sévit dans les camps des déplacés». Available at: <https://www.bbc.com/afrique/region-64011552>
14. Nascimento, Osvaldo. "Guerra dos 55 dias no Huambo" foi há 26 anos. Portal de Angola. 6 de março de 2019. Available at: <https://www.portaldeangola.com/2019/03/06/guerra-dos-55-dias-no-huambo-foi-ha-26-anos/>
15. «Dozens of 'defenceless' civilians killed in Mozambique attack», *Al Jazeera* (28 March 2021). Available at: <https://www.aljazeera.com/news/2021/3/28/dozens-of-defenceless-civilians-killed-mozambique-attack>
16. Haley Willis, Christiaan Triebert, Stella Cooper, Danielle Miller, Aaron Byrd, Christina Goldbaum (26 May 2021). "Militants Attacked a Key Town in Mozambique. Where Was the Government?". *New York Times*. Retrieved 27 May 2021. Available at: <https://www.cabologado.com/reports/cabo-ligado-weekly-2-8-august-2021>
17. "Sites mémoriaux du génocide: Nyamata, Murambi, Bisesero et Gisozi". Available at: <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/5753/>